EINAR BILLING

IN MEMORIAM

EINAR BILLING

In Memoriam

1940

Stockholm
SVERIGES KRISTLIGA
STUDENTRÖRELSES FÖRLAG

UNIVERSITETSBIBLIOTEKET
93 -02- 09
LINKÖPING

Redigerad av

komministern teol. lic. NILS BOLANDER,
STOCKHOLM

★

Omslagsteckningen av

PROF. EMANUEL VIGELAND, OSLO

★

Försättsplanschen efter fotografi av

K. EDRÉN, SMEDJEBACKEN

Ej

Seminariets
Bibliotek
Linköping

117584

Stockholm
VICTOR PETTERSONS BOKINDUSTRI A.-B.
1940

UNIVERSITETSBIBLIOTEKET
93 -02- 0 9
LINKÖPING

I prövotider

AV EINAR BILLING

I ångestdagar och vanmaktstider,
När hjärtat våndas i nöd och kvider —
Hjälp dock, o, Gud, att min arma tro
Må städse finna till Dig en bro.

Hur smal och sviktande den må vara:
Bär den mig dock, och jag når Dig bara,
Då är jag stark, fastän hjälplöst svag,
Och segrar mitt i mitt nederlag.

Men stänges vägen och Du är borta:
O, Gud, hur kommer all kraft till korta.
Förtvivlan gräver sig, stund för stund,
Blott längre ned, in mot själens grund.

Blir allt än mörkt här i världens vimmel —
Om Du är där, är det ändå himmel.
Men skänks allt gott mig i överflöd —
Är Du ej med, är det bitter nöd.

Så hjälp mig bedja om detta ena:
Dig, Gud, att finna, Dig, Gud, att tjäna.
Ja, Fader, tag mig i ditt förvar:
Ditt barn Dig ropar — ack, giv det svar!

Maj 1939.

Einar Billings teologi

AV GUSTAF AULÉN

1. *Teologisk kyrkofader.*

Det är icke min avsikt att här söka giva någon ingående skildring av Einar Billings teologi. Även om aldrig så stort utrymme ställts till min disposition, skulle jag icke vågat åtaga mig en dylik uppgift, detta allaredan på grund av bristande tid till erforderliga detaljundersökningar — andra orsaker att förtiga. Mitt syfte är endast att giva en, av tacksamheten dikterad, summarisk överblick. Jag kommer därvid att hålla mig endast till Billings utgivna skrifter. Det är möjligt att i framtiden — såsom Arvid Runestam antyder i sina minnesord i Svensk teologisk kvartalsskrift — valda delar av Billings föreläsningar under hans senare professorsår skola kunna publiceras. Men till dess att detta sker, är ingen annan råd än att hålla sig enbart till de skrifter som Billing själv efter skrupulöst kritisk sovring låtit utgå av trycket.

Einar Billing är teologisk kyrkofader i den svenska kyrkan. Hans gärning har självfallet sin tyngdpunkt i teologien. Hans teologi var i ordets fullaste bemärkelse "kyrkofaderlig", icke blott genom sin inriktning på kyrkoproblemen och därigenom att han själv ställde sin teologi direkt i det kyrkliga arbetets tjänst, utan också och framför allt därigenom att hans teologi under en kritisk tid framstår såsom ett genombrott och en nyskapelse med

avgörande betydelse för samtid och framtid. I en tid, då man med den gamle grekiske filosofen kunde säga att "allt flöt", då det gamla var förgånget och det nya var kaos, har Billing skapat en teologisk konception, vilken, genom sin inriktning på det väsentliga och sin inre styrka, var på en gång befriande och betryggande. Det kunde diskuteras, om det över huvud inom den svenska teologiens tidigare historia funnits någon som varit Billings like i fråga om intensiv brottning med de teologiska problemen och i fråga om djupgående, genomträngande analys. I själva verket äger Billings teologiska författarskap en sådan halt, att denna rätteligen borde tillförsäkra honom en äreplats icke bara inom svensk teologi, utan också inom den universella kyrkan. Kvalitativt sett hör han obestridligen till den kristna kyrkans stora teologer. På grund av den delvis fragmentariska karaktären av hans skriftställarskap och framför allt på grund av det svenska språkets högst begränsade räckvidd blev hans inflytande visserligen mera begränsat än det kunnat och bort bliva. För den svenska teologiens vidkommande var han emellertid en vägrödjare och en nydanare, som omgestaltat hela det teologiska läget i vårt land och som på ett avgörande sätt bidragit till att framskapa en självständig, karakteristisk svensk teologisk tradition.

Det är naturligtvis icke min mening att säga, att han ensam skulle ha utfört hela detta verk. Tanken går här självfallet alldeles särskilt till den storman, som stod vid Billings sida i Uppsalafakulteten under nyskapandets tid. Det är svårt att föreställa sig tvenne forskare mera olika varandra än Nathan Söderblom och Einar Billing — den ene den personifierade mångsidigheten, mannen som med intuitionens slagruta gick fram över de vidaste forskningsområden, sprudlande rik på nya uppslag; den andre den

intensiva och djupborrande meditationens man, som aldrig, hur mycken vånda det än kostade, lämnade ett problem, förrän det blivit genomarbetat på det mest allsidiga sätt. Det var en enastående konstellation att i samma fakultet samtidigt äga tvenne sådana forskare av högsta rang, vilka, just därför att de voro varandra så olika, på bästa sätt kompletterade varandra i spänningsfylld samverkan. Denna samverkan var garanterad därigenom att det, trots alla olikheter, fanns en långt gående gemenskap i själva grundsynen. Gemensam var övertygelsen att de religiösa frågorna måste bedömas, icke från exempelvis etiska eller kulturella utgångspunkter, utan i första hand från rent religiös synpunkt. Gemensamt var också framför allt det perspektiv på gudsuppenbarelsen, som anlades och som såg denna från en levande, aktiv och dramatisk synpunkt i motsättning till varje statiskt och intellektualiserande betraktelsesätt. Betydelsefull gemenskap fanns också i fråga om synen på kyrkan, dess betydelse och innebörd. Den härmed antydda gemenskapen var tillräckligt stark för att förhindra, att de teologiska krafter, som här sattes i gång, skulle komma i motsättning till varandra eller blott löpa sida vid sida om varandra. De förenades i stället till ett gemensamt uppbyggnadsarbete, där det mången gång kan vara svårt nog att med bestämdhet säga vad som i detta krafternas samspel ytterst skall återföras på den ena eller andra kraften — en kommande forskning kan här ha ett intressant studieobjekt.

Det betyder emellertid icke något förringande av Nathan Söderbloms utomordentliga betydelse för svensk teologi, om man säger, att den åskådning, som Einar Billing utvecklade i sina skrifter, företer en högre grad av enhetlighet och inre konsekvens. Detta faktum sammanhänger givetvis med olikheten mellan de båda forskartyperna.

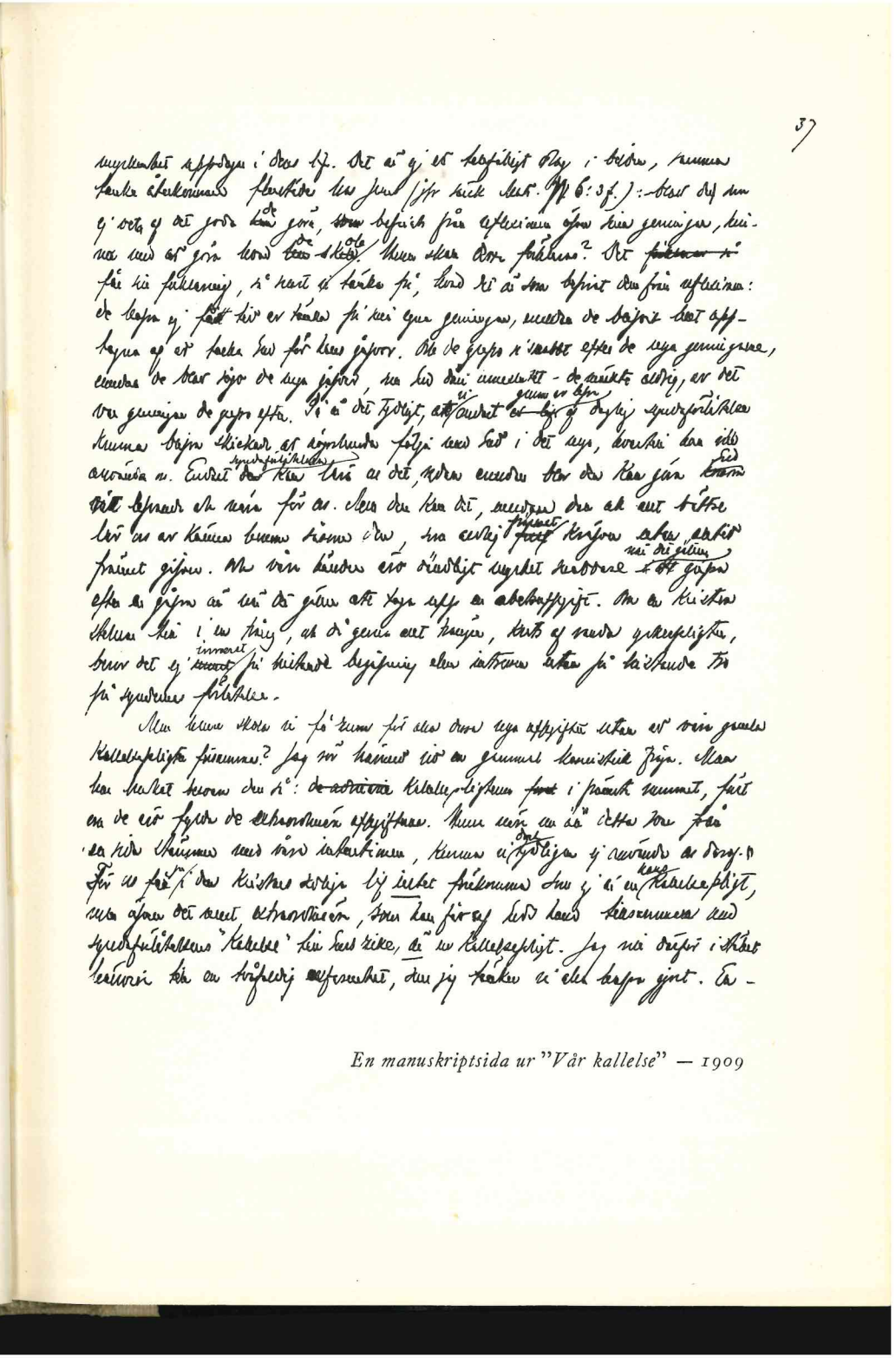

En manuskriptsida ur "Vår kallelse" — 1909

Men det beror icke bara på denna olikhet, utan det har också otvivelaktigt sin grund däri, att Söderblom i ännu högre grad än Billing står på gränsen mellan tvenne teologiska skeden samt i mångt och mycket är en pionjär för det som håller på att bryta sig fram. Söderbloms teologi bär i ovanligt hög grad prägeln av vad engelsmännen kalla "comprehensiveness". Den kan visserligen bjuda på djupt betydelsefulla avgränsningar, sådana som t. ex. distinktionen mellan "oändlighetsmystik" och "personlighetsmystik". Men den är icke desto mindre till hela sin struktur anlagd på att i den öppna famnen mottaga allt vad som från den ena eller andra synpunkten kan synas vara värdefullt och visar därvid understundom en påtaglig motvilja mot avgränsande uppgörelser. Nu sammanhänger väl denna inställning, åtminstone delvis, med att Söderblom icke var och icke heller ville vara systematiker. Han har, efter allt att döma, haft en viss rädsla för systematiska konstruktioner samt har, icke utan skäl, hållit före, att klarheten och enhetligheten här ofta vunnits endast tack vare schematiska och doktrinära grepp.

Detta slags systematik var emellertid också Billing så främmande som möjligt. Hans tänkande präglades visserligen av en utomordentlig konstruktiv kraft, som gjorde honom till den borne systematikern. Men hans systematiska konstruktion hade ingenting med doktrinarism eller verklighetsfrämmande schematism att göra. Den var i eminent mening saklig, rotad i själva den religiösa verklighet, som det gällde att klargöra. Häri ligger den djupaste orsaken till att Billing förmådde skapa en teologisk helhetsåskådning, präglad av sällsynt stringens, av inre klarhet och fast slutenhet. Egendomligt nog har det understundom påståtts, att Billing skulle vara svårtillgänglig och dunkel. Det kunde vara intressant att veta, hur denna legend uppstått. Det är

väl möjligt, att hans föreläsningar ibland kunde synas vara dunkla för teologiskt otränade studenter. Men i varje fall hör dunkelheten till det som minst av allt häftar vid hans utgivna skrifter. Trots den rikedom på tankar, som här trängas med varandra, och trots den utomordentliga nyanseringskonst, som utmärker hans skriftställarskap, bär detta genomgående prägeln av klarhet och konsekvens.

Det blev icke Billing förunnat att utgiva någon teologisk helhetsframställning vare sig av den kristna etiken eller av den kristna trosåskådningen. Hans ojämförligt mest betydelsefulla arbete — De etiska tankarna i urkristendomen i deras samband med dess religiösa tro — blev, även i den andra upplagan, endast ett fragment. I fragmentariskt skick föreligga ännu ett par av Billings arbeten, hans docentavhandling — Luthers lära om staten i dess samband med hans reformatoriska grundtankar och med tidigare kyrkliga läror — samt den vid reformationsjubileet 1917 utgivna skriften Luther 1517—1521. Det kunde måhända icke vara oriktigt att betrakta särskilt huvudarbetets fragmentariska skick såsom i sin mån ett intyg om de utomordentliga svårigheter, inför vilka Billing kände sig ställd och med vilka han hade att brottas. Det var också ett verkligt jätteföretag Billing givit sig i kast med. Den traditionella bibelbevisningen hade raserats. På det exegetiska området, där det teologiska intressets tyngdpunkt för tillfället var förlagd, rådde livlig forskningsverksamhet. Undersökningarna följdes med livlig spänning. Många enskilda exegetiska problem framställdes i ny och suggestiv belysning. Men man saknade i hög grad den orienteringspunkt, som skulle kunnat leda fram till en klargörande helhetsåskådning, och läget präglades därför i stort sett av osäkerhet och förvirring. Systematiken kunde under sådana förhållanden icke påräkna någon

effektiv hjälp från det exegetiska hållet. Samtidigt var ingen teologisk uppgift mera trängande än den att i det nya exegetiska läget skapa en bärande grundval för den systematiska bearbetningen av de kristna trosfrågorna. Det gällde att söka draga upp klara linjer, där allt tedde sig såsom upplösning och kaos. Det gällde med andra ord att åstadkomma en hel nyorientering både i fråga om exegetik och systematik. En ung systematiker kunde knappast giva sig i kast med ett djärvare företag. Det är under sådana förhållanden förklarligt nog, att den monumentala planen icke kunde till fullo genomföras och att arbetet, formellt sett, stannade på det fragmentariska stadiet. Denna omständighet får emellertid ingalunda tolkas så, att svårigheterna skulle blivit Billing övermäktiga. Han har visserligen icke kunnat genomföra den uppgjorda planen i dess helhet. Men principiellt har han genomfört den. Han bröt sig faktiskt väg genom svårigheterna och gav en exegetisk-systematisk grundritning, som icke har någon motsvarighet i den samtida litteraturen och som innebar en djupgående nyorientering.

2. *Utgångsläget.*

Billing har vid olika tillfällen, särskilt i sitt Herdabrev, givit antydningar om den teologiska situation, i vilken han växte upp, och om dennas särskilda problem. Det för läget konstitutiva var, enligt honom, framför allt tvenne faktorer. Han karakteriserar dem med följande ord: "de hopade kritiska uppgifterna å ena sidan, kampen mot tidens naturalistiska tendenser å den andra" (Herdabrevet, sid. 33). Billing upplevde den historisk-kritiska forskningens genombrott såsom en revolution, närmast aktualiserad

genom Wellhausens Prolegomena zur Geschichte Israels. Jag anför några ord härom ur Herdabrevet: "Aldrig glömmer jag den vånda, i vilken detta studium bragte mig. Det var som en jordbävning: allt tycktes störta samman under ens fötter. — Allt oroligare gingo tankarna hit och dit, oupphörligt försökande inkast, som jag dock själv kände såsom undanflykter, och allt djupare in grävde sig den pinande, ångestfyllda känslan av att stå inför något, som jag ej rätt vågade se i ögonen men likväl icke kunde komma ifrån" (sid. 34). Trycket av denna exegetiska omvälvning kändes så mycket starkare som teologien i Uppsala under den närmast föregående tiden levt bra nog isolerad, utan närmare kontakt med vad som då skedde i den teologiska forskningens värld. Billing antyder också i det sammanhang, från vilket ovanstående citat hämtats, att trycket härigenom ökats: om teologien försummar sin kritiska uppgift, betyder detta blott, "att den skjuter svårigheterna över på en följande generation, som då lätt får en oproportionerligt stor arbetsbörda att bära". Och han tillägger, säkerligen på grund av dyrköpt erfarenhet, att "problembördan stundom blivit vår tids teologi för tung".

Den historisk-kritiska forskningen ställde teologien inför inre svårigheter, med vilka det gällde att komma till rätta. Den otrygghetskänsla denna faktor närmast framkallade hos Billing förstärktes genom tidens "naturalistiska tendenser", som gjorde sitt anlopp mot den andliga verkligheten över huvud. Det som här sattes i fråga var icke blott enstaka kristna trostankar, utan "den religiösa tron själv". Problemläget har därigenom både skärpts och förenklats. Kristendomen har i denna kamp blott sig själv att lita till: "De mellanformer av allmännare 'idealism', till vilka man väl förr tog sin tillflykt, försvinna dag för dag,

lämnande kvar till slut på valplatsen blott de två stormakterna: kristendom och materialism" (Försoningen, sid. 98).

De ovan anförda uttalandena avlägga vittnesbörd om hur hårt pressande Billing kände de teologiska problemen och om vilken vånda de beredde honom. Men ingenting var honom mera främmande än att draga sig undan. Han kände det som sin kallelse att vara teolog, och han kände på samma gång till fullo denna kallelses förpliktelser. Det föll honom icke in att söka gå några genvägar. Några lättköpta lösningar finner man icke hos honom. Ingenting fick eftersättas i fråga om kritisk undersökning. Teologien måste gå genom kritikens skärseld. Den måste oförbehållsamt giva sig i kast med alla mötande svårigheter, den skulle eljest svika sin höga uppgift. Teologien hade härvid, säger Billing med ett betecknande uttryck, att "utföra förposttjänst". Med starkaste eftertryck hävdade Billing sålunda teologiens fulla forskningsfrihet, och han fattade denna icke blott såsom vetenskaplig, utan också såsom en religiös plikt. Han är fast förvissad om att den vetenskapliga och den religiösa plikten endast skenbart, men icke i verkligheten kunna komma i konflikt med varandra. I grunden äro de, heter det, identiska — en sats som Billing motiverar sålunda: "Religionen är ej en flykt bort från verklikheten, utan ett uppvaknande till att se denna, sådan den till sitt innersta väsen är. Ingen vetenskap kan därför ock vara ivrigare än den att se *all* verklighet just sådan den är" (Herdabrevet, sid. 32). Det beredde Billing en synnerlig tillfredsställelse, när han i sina Lutherforskningar fann, hurusom uttrycket "en kristen människas frihet", då det första gången uppträder hos Luther, helt enkelt betecknar "den hävdvunna akademiska forskningsfriheten, på vilken Luther nu gentemot påvens maktbud åberopar sig" (Herdabrevet, sid. 46). Så ägde Billing, trots det

hårda trycket och trots alla pressande problem, en ljus och särdeles frimodig syn på det teologiska forskningsarbetet. Han kunde också finna denna syn bekräftad därav att det som närmast tedde sig såsom en upplösning i själva verket visade sig kunna leda till ny styrka och ny klarhet: "Tidigare än man egentligen kunnat vänta", skriver han, "börjar man skymta konturerna till ur själva den kritiska översvämningen framväxande, nya religiösa landvinningar" (Herdabrevet, sid. 33).

Allaredan av det nu sagda framgår det, att Billing icke kunde finna lösningen av samtidens teologiska huvudproblem genom någon återgång till den äldre biblicismen. Vägen tillbaka var stängd. Den hade oåterkalleligen bommats igen av den historisk-kritiska bibelforskningen. Den kunde icke ignoreras. Det gällde att icke "gaa udenom", utan igenom.

Men Billing kände sig icke heller tillfredsställd av det lösningsförsök, som vid denna tid var det mest framträdande inom de kretsar, som lösgjort sig från den äldre teologien. Detta lösningsförsök kunde närmast betecknas med uttrycket "etisk idealism". Vid den tid, varom nu är fråga — under 1900-talets första decennium — förefanns en stark tendens att koncentrera kristendomstolkningen kring "det etiska". Under det att man stod mera främmande inför kristendomens centrala trostankar, vilka syntes vara osäkra och vacklande, ville man finna det fasta och bestående i den "enkla lära" Jesus givit om Fadern och hans krav på människolivet. För Billing stod det emellertid fullt klart, att denna lösning icke innebar någon verklig lösning, utan i stället en upplösning av det karakteristiskt och väsentligt kristna. Billing gör i sina skrifter den nämnda tankegången till föremål för en mångsidig och ingående kritik.

Denna förment så enkla "lära om Fadern" är, säger Billing, ingalunda någonting så lätt tillgängligt som man föreställer sig. Den framträder i själva verket, om man rätt besinnar dess innebörd, såsom "paradoxen över alla paradoxer" — alldeles särskilt blir detta fallet i en tid, då tanken på det obrutna och ogenombrytbara kausalsammanhanget vunnit en sådan makt över allas sinnen (Försoningen, sid. 100 f.). Det är vidare ensidigt och intellektualistiskt missvisande att vilja se kristendomen närmast från "lärosynpunkt". Jesus har icke velat meddela något slags allmänna religiösa och etiska sanningar, hans förkunnelse är ett "väktarerop", ett "häroldsbudskap", som ställer de lyssnande inför ett ofrånkomligt och allvarsdigert avgörande. Det gudsrike han förkunnar är icke ett etiskt-kulturellt ideal, utan "denna samma historisk-realistiska storhet, om vilken profeterna siat, blott nu vuxen ut från ett blott jordiskt Messiasrike till en hel ny världsordning — en ny himmel och en ny jord" (Herdabrevet, sid. 37).

Framför allt vänder sig Billing mot varje tendens att med undanskjutande av det religiösa vilja lägga tonvikten på det enbart etiska. I hela sitt författarskap vakar han med utomordentlig energi över att den religiösa aspekten skall få komma till sin rätt. När han i uppsatsen Ethische Fragen des evangelischen Christenthums (i Zeitschrift für Theologie und Kirche, 1903) analyserar Herrmanns ett par år tidigare utkomna etik, invänder han mot Herrmann, att denne alltför sent infört det religiösa elementet i sin betraktelse. Denna invändning, som skenbart blott tycktes åsyfta en modifikation av det herrmannska systemet, innebar i själva verket en fullkomlig omvälvning. Ingenting kan vara mera karakteristiskt än problemuppläggningen i Billings eget stora huvudarbete. Han vill här,

enligt titeln, giva en skildring av "de etiska tankarna i urkristendomen". Det kunde ligga nära till hands att förmoda att han med denna inriktning skulle velat anknyta till de i samtiden gängse tankarna om det etiska primatet. Men intet är honom i själva verket mera främmande. Redan undertiteln visar detta: han vill framställa urkristendomens etiska tankar *"i deras samband med dess religiösa tro"*. Vad han gav var också i första hand en teckning av urkristendomens religiösa typ. Det stod fast för honom, att den etiska typen hade sin grund i den religiösa typen och helt och hållet präglades av denna samt att därför ingenting kunde vara viktigare än att just den religiösa typen blev klarlagd. Härom gör han i sina inledningsord följande karakteristiska uttalande: "En klar insikt i det närmare eller fjärmare sambandet mellan de olika 'etiska tankarna i urkristendomen' och det som utgör dennas största, ja, egentligen enda rikedom: dess 'religiösa tro' — mellan Jesu religiösa budskap och hans etiska förkunnelse, mellan apostlarnas bekännelse av sin tro på honom och deras domslut i församlingslivets konkreta sedliga problem — är vad vi först och oundgängligast behöva, om ej dessa tankar, som kunde vara oss den bästa hjälpen till klarhet i vårt sedliga tänkande, ständigt på nytt skola bliva till en förvirrande makt; det, som borde vara en outtömligt flödande kraftkälla, till ett tyngande ok" (De etiska tankarna i urkristendomen, häfte 1, sid. 8).

3. Uppenbarelsen: drama och kontinuitet.

Det teologiska problemkomplex, med vilket Billing i främsta rummet brottades, rörde frågan om religionen och historien eller, med teologisk terminologi, uppenbarelsen och historien. Lösningen kunde han icke finna genom

någon flykt bort från historien. Lika litet som man kunde rädda sig genom att retirera till någon förment tidlös och allmängiltig etik, lika litet kunde man taga sin tillflykt till någon historielös mystik. Det var Billing uppenbart, att kristendomen var oupplösligt förbunden med historiens värld. Och inom denna värld lät det sig icke göra att avgränsa något visst område och ställa det utanför den historisk-kritiska forskningens domvärjo. Fåfängliga voro alla försök att med dylika medel bygga sig ett skyddsrum, bombsäkert för kritikens eld.

Billings lösen blev: icke bort från historien, utan i stället: in i historien, fram till en ny, levande syn på historien såsom uppenbarelsehistoria — såsom ett *drama,* där Gud genom mäktiga handlingar bekämpar det som står honom emot, såsom ett oavlåtligt fortgående sammanhang, en *kontinuitet,* i vilken ständigt ny verklighet infogas.

Billing skriver i sitt Herdabrev några ord om hur han leddes fram till den befriande insikten: samma faktor, som vållade honom vånda, blev honom också till bistånd. På det gammaltestamentliga området hade han först upplevt den historiska kritiken såsom en "jordbävning". Men denna samma kritiska forskning blev honom också till hjälp, främst därigenom att den framställde de bibliska personligheterna och särskilt profetgestalterna i ny skärpt belysning: de flyttades in "i sin tids verklighet", de stå där såsom "spejare", såsom historiens "stormfåglar", de förkunna i en konkret historisk situation det budskap de genom Guds utkorelse fått sig anförtrott. Här möter nu en syn på historien, som starkt kontrasterar både mot den typiskt helleniska uppfattningen av historien såsom ett evigt kretslopp och mot en senare tids evolutionistiska betraktelse. "Historien är ej ett kretslopp, men ej heller en jämnt fortskridande utveckling, utan en strid mellan goda och onda viljemakter, ett spänningsfyllt drama, som dock på sällsamma omvägar skrider fram mot sitt av Gud satta mål, mot Guds rike" (Herdabrevet, sid. 37).

I detta dramatiska uppenbarelsesammanhang står ock Jesus inställd, sänd och utkorad att komma med det yttersta och avgörande nådestillbudet. Målande och livfullt skildrar Billing, hur Jesus frambär sitt alldeles speciella budskap i ord och gärningar. Gärningarna bära lika väl som förkunnelsens ord vittne om det gudsrike, som är nära, ja, som i själva verket har kommit med honom. Allt ses under aktivitetens aspekt. Den gudsuppenbarelse, som här möter, är alltigenom gudomlig aktivitet. Men på samma gång som Jesus sålunda står inställd i det profetiska sammanhanget, intar han en särställning. Han spränger den profetiska ramen. Hans fullmakt och uppdrag bäras av hans messianska självmedvetande. Alla de andra äro tjänare, han är Sonen. Artskillnaden mellan honom och profeterna framträder, säger Billing, redan i förkunnelsens formella karaktär — "*jag* säger eder". Den gör sig ytterligare och framför allt gällande i den över alla människomått gående gärning, som det är Jesus givet att utföra. I detta sammanhang betonar Billing också den olikhet i jämförelse med profeterna, som ligger däri att Jesu gärning är inriktad på de enskilda människorna — Billing anser sig här kunna konstatera en viktig förskjutning: medan profeternas budskap gällde folket i dess helhet, "fick i den gärning, som Gud gav Jesus att utföra, den enskilde den på honom riktade utkorelsegärning, som ger honom den fasta punkt, vid vilken han kan vila ut" (Herdabrevet, sid. 39).

Så står Jesu gärning såsom mittpunkten i gudsuppenbarelsens universella utkorelsehistoria. Mittpunkten — icke avslutningen. Ty liksom gudsuppenbarelsen, sedd från denna mittpunkt i tidens fullbordan, sträcker sig tillbaka

genom tiderna, så sträcker den sig också framåt genom alla släkten, framåt "genom andeutgjutelsen och Paulus och Luther och kyrkohistoria och missionshistoria, ända fram till dagarnas ände". Så sammanfattar Billing sin syn på gudsuppenbarelsens levande historia i följande ord: "Hela historien innerst en serie, allt motstånd till sist betvingande, Guds gärningar; hela världsloppet — för att våga en sista, famlande hypotes — en genom hinder frambrytande Guds viljehandling. Så knyter sig det hela samman till ett fast och kontinuerligt sammanhang, lika väldigt och väldigare än det andra, som vi kalla naturen. Och just därför att det står där såsom ett sådant *sammanhang,* eller rättare, därför att vi, när vi se med av den inre erfarenheten öppnad blick in i denna historia, märka att vi alldeles som vid det andra verklighetssammanhanget ständigt få ny verklighet att foga in däri, betygar det sig för oss såsom en *verklighet,* vars bild den kritiska forskningen, till vilken vi alltjämt oförbehållsamt och lärgirigt vilja lyssna, kan modifiera och berika, men som den aldrig kan komma att förflyktiga" (Herdabrevet, sid. 40).

I de här anförda satserna ger Billing oss en antydan om vad han finner sig hava vunnit genom sin omspännande, universella, kring Kristus såsom "mittpunkten" koncentrerade syn på den levande, aktiva, dramatiskt präglade uppenbarelsehistorien. Han hade funnit lösningen av det dubbla problem, inför vilket han vid utgångsläget kände sig ställd genom å ena sidan den historisk-kritiska forskningen och å den andra tidens "naturalistiska" strömningar. Den historisk-kritiska forskningen innebar icke längre något livsfarligt attentat mot den kristna trons grund och innehåll. Den tedde sig i stället inför den nya konceptionen av gudsuppenbarelsens omfattning och art såsom en medhjälpare till klarhet: den hade icke makt att förstöra, men i stället

möjlighet att "modifiera och berika". Medan ordet "berika" här ger uttryck åt den direkta hjälp Billing fått genom den historisk-kritiska forskningen, ger ordet "modifiera" väl snarast uttryck åt den förblivande spänning, som i själva verket är ofrånkomlig, när det gäller konfrontationen mellan tro och historia. Samtidigt tedde sig "uppenbarelsekontinuiteten" såsom ett skyddsvärn mot "naturalismen". Det sammanhang, vilket här avslöjade sig såsom väldigare än natursammanhanget, stod såsom ett vittnesbörd om omöjligheten av att tolka tillvaron med utgångspunkt enbart i naturalistiska tankegångar.

Om Billings tankegång, särskilt när det gäller uppgörelsen med naturalismen, obestridligen äger en viss apologetisk prägel, så vore det dock oriktigt att säga, att Billings monumentala teologiska konception skulle vara väsentligen bestämd av apologetiska synpunkter. Det djupaste motivet till hans konception är helt visst strävandet efter att förstå och klarlägga vad han kallar urkristendomens religiösa typ. Det är svårt att överskatta betydelsen av den forskningsinsats han gjort genom sin analys av den kristna uppenbarelsetankens aktiva, dramatiska karaktär och genom den livfyllda bild han tecknar av uppenbarelsehistoriens fortgående kontinuitet. Den inblick, som här gives i kristendomens egenart, betydde i teologiens dåtida läge en oerhörd fördjupning, ett övervinnande icke bara av intellektualistiska tankevanor, utan också av subjektivistiska och psykologiserande omtolkningar av kristendomens innebörd, en befriande hänvisning till kristendomens objektiva, trosskapande faktorer.

Det var ett genialt grepp, när Billing i De etiska tankarna i urkristendomen framställde sin tolkning av den profetiskbibliska uppenbarelselinjen mot den helleniska historiekonceptionen som bakgrund. Det var ett genialt grepp, icke

bara därför att den profetisk-bibliska uppenbarelsetanken mot denna bakgrund så klart framträdde i sin konkret livfyllda gestalt, utan också därför att just den helleniska tankegången med sin intellektualism och sin statiska metafysik så ofta och i så hög grad kommit att prägla den kristna teologiens tolkning av uppenbarelsen och därmed lett bort från den karakteristiskt kristna synen. Icke minst var detta fallet inom den teologiska tradition, som ledde sina anor från upplysningen. Det är ingen tillfällighet, att Billing på ett ställe i Försoningen (sid. 94 f.) under uppgörelse med Lessing ger ett särdeles pregnant uttryck för sin distinktion mellan den helleniska och den profetisk-kristna synen. Han tar sin utgångspunkt i Lessings bekanta ord: "På tillfälliga historiska fakta kunna inga eviga sanningar grundas", samt skriver härom: "När teologien sökte att bestrida den satsen, var den ej mindre på villovägar, än när den böjde sig för dess maktspråk. Den är en odisputabel och självklar sanning, men den angår oss ej alls här. Vi hava alls ej i sinnet att på detta historiska faktum (Kristi liv och död) — mot användandet av ordet 'tillfälligt' i detta sammanhang kunde ju nog allehanda vara att invända — grunda några eviga, tidlösa sanningar, utan vi söka till en början helt enkelt att förstå detta faktums egen innebörd såsom en den levande Gudens gärning, ett hans ingripande i historien, och söka så vidare ur denna gärning läsa ut grundlagarna för samma Guds *fortsatta* gärning i samma historia, för hans handlingssätt mot oss. Bakom den lessingska satsen ligger den helleniska, ej den profetisk-kristliga frågeställningen och världsbilden: det bakom det föränderligas sken vilande allmänna varat, ej den i historien ingripande, personlige Guden. Den, som tror på historiens levande Gud, *kan* ej grunda sin tro på något annat än ett 'historiskt faktum'."

Oscar Krook har i sin avhandling om Uppenbarelsebegreppet — närmast skriven såsom en inledning till en kommande analys av Billings teologi — på goda grunder framhävt den vittgående betydelse denna Billings distinktion mellan den helleniska och den profetisk-kristna synen äger: "Den profetisk-kristna frågeställningen och världsbilden contra den hellenska — här är just diagnosen på krisen ställd, här är orsaken funnen till osäkerheten om uppenbarelsens begrepp, här öppnar sig möjligheten omsider att fatta uppenbarelsens egenart i evangelisk mening i dess motsats till det gnostiska uppenbarelsebegreppet" (Krook: Uppenbarelsebegreppet, sid. 200).

Det skulle nu vara frestande att här mera ingående undersöka, huru Billing närmare skildrar "urkristendomens religiösa typ", hur han därvid oförfärat ger sig i kast med de centrala exegetiska problemen och huru han, i ljuset av sin uppenbarelsetolknings strålkastare, med en otrolig rikedom på synpunkter, på en gång översiktligt och omsorgsfullt nyanserat, ger en levande, konkret bild av Jesusgestalten. Frestande vore det också att analysera den syn på teologien och dess uppgift, som Billing förknippar med sin konception av uppenbarelsen. Dock — ingendera av dessa i och för sig högst önskvärda analyser kan utföras i denna kortfattade översikt över Billings teologi. Jag vill emellertid i detta sammanhang gärna omnämna ett par tillgängliga preliminära detaljundersökningar.

Folke Holmström har i sin bok Det eskatologiska motivet i nutida teologi undersökt Billings ställning till det eskatologiska problemkomplexet. Han ger därvid uttryck åt en mycket hög uppskattning av Billings hithörande utredningar under framhållande av att Billing, tack vare sin centralt religiösa grundsyn, kunnat övervinna "den tidigare gudsrikesdebattens skeva alternativ" genom en "fördjupningens

syntes": därmed försvinner förutsättningen för den frågeställning, som velat tvinga till val mellan "eskatologiskt" och "inomvärldsligt", mellan "tillkommande" och "nuvarande" (Holmström, a. a., sid. 126).

Erik Beijer har i Svensk exegetisk årsbok 1939 skrivit en utförlig recension av andra utvidgade upplagan av De etiska tankarna i urkristendomen. I denna recension, som konfronterar Billings arbete med de resultat, till vilka den nytestamentliga exegetiken trettio år senare kommit, får Billing också från exegetiskt håll mottaga livliga erkännanden. Det talas om hur klarsynt han varit och hur han framkastat intentioner, som senare fullföljts. Särskilt framhålles det, att Billing i en tid, som hotade att av apologetiska skäl förvandla kristendomen till etisk idealism, med vetenskaplig saklighet och skärpa hävdade, att urkristendomens etik endast kunde fattas mot bakgrunden av dess religiösa tro. Denna synpunkt har på intet sätt föråldrats. Själva grundsynen på urkristendomens religiösa situation överensstämmer också med vad som allt mera eftertryckligt hävdats av den senaste exegetiken: situationen är *den messianska.* "Detta såg Billing klart. Guds handlande med sitt folk var knutet till historien, och Jesu uppträdande var Guds stora utkorelse, som ställde folket i avgörelsens situation. Härur framsprang kravet, nämligen att dra lägets konsekvenser för livet. Denna synpunkt är fullt klar för bibelteologien av i dag. Historien är *frälsningshistoria.* Detta ger det rätta perspektivet på Jesu gärning. Hans situation är *uppfyllelsens*" (a. a., sid. 132). Givetvis har emellertid uppfattningen av Jesusgestaltens problem i enskilda punkter undergått vissa förskjutningar genom det intensiva arbete, som utförts under de senaste trettio åren. Beijer framhäver särskilt tvenne dylika förskjutningar: 1) Jesu konception av Människosonen har i högre grad än Billing gör gällande anknytning till en föreliggande människosonsteologi — "det utomordentliga är blott, att Jesus för *sig själv* accepterar anspråket att vara Människosonen" (a. a., sid. 135); 2) under det att Billing, såsom vi ovan sett, vad förhållandet mellan profeterna och Jesus beträffar, starkt framhåller hurusom folksynpunkten ersättes av en inriktning på de enskilda människorna, har den senare exegetiken betonat hurusom även för Nya testamentet Guds handlande i första rummet gäller folket: "i N. T. är det sanna Israel, d. v. s. Messiasmenigheten, ett centralbegrepp" (a. a., sid. 133). Till denna sistnämnda förskjutning återkommer jag i det följande.

Ragnar Bring har i sitt arbete Till den systematiska teologiens uppgift ägnat ett par kapitel åt Billings uttalanden i teologiska principfrågor. Bring har därvid sökt särskilja tvenne olika tendenser. Den ena tendensen är utformad i överensstämmelse med huvudarbetets framställning, som ju åsyftar ett klarläggande av urkristendomens "religiösa typ": teologien inriktar sig alltså enligt denna tankegång på att undersöka och klarlägga kristendomens innebörd. Vid sidan härav står en annan tendens, enligt vilken teologien också skulle ha att giva svar på den religiösa sanningsfrågan, alltså "ej blott att visa vad den kristna tron innebär, utan även att söka demonstrera värdet och riktigheten i den kristna trons syn, i den kristna livsinställningen och livsåskådningen överhuvud" (Bring, a. a., sid. 117). I senare fallet övergår då teologien i en metafysiskt orienterad religionsfilosofi.

Det är mig icke möjligt att här gå närmare in på en utredning av dessa invecklade problem. Jag måste inskränka mig till en kort randanmärkning, anknytande till de debatter, som jag under årens lopp ofta fört med Billing om dessa frågor. Det är tydligt att Billings bestämningar om

den teologiska uppgiften stå i omedelbart sammanhang med de upptäckter han gjort i fråga om den profetisk-kristna uppenbarelselinjen. Han har funnit den befriande insikten ligga i en tolkning av historien såsom aktiv, kontinuerlig uppenbarelsehistoria. Vad han så upptäckt vill han omedelbart tillämpa på den teologiska metodläran. Jag anför ett karakteristiskt uttalande från Försoningen (sid. 115): "Dogmatiken måste lära sig, att dess uppgift varken är att skriva psykologi eller att reproducera något lärosystem utan att, såsom profeterna, tolka Guds utkorelsehistoria, dess system, dess sammanhang, i vilket alltjämt ständigt nya länkar infogas. Det sammanhanget är det den skall söka hjälpa vår tids människor, som hålla på att kvävas i natursammanhangets mekanism, att se. Ringare är ej dess uppgift." Att den teologisk-dogmatiska uppgiften icke kan lösas vare sig genom en enbart psykologiskt orienterad teologi eller genom en doktrinärt reproducerande är ovedersägligt. Mera tvivelaktigt är, om verkligen teologen utan vidare kan ställas på samma linje som profeten, om det m. a. o. icke i så fall av teologen kräves något som ligger utöver det vetenskapligas plan. En invändning av denna art har närmast formell karaktär. Den betyder icke, att teologien icke skulle ha att syssla med den omspännande uppenbarelsetolkning, vid vilken Billing lägger den avgörande vikten. Den betyder blott att teologien får med denna uppenbarelsetolkning att göra, för så vitt som den är karakteristisk för och oskiljaktig från den kristna tron.

När Einar Billing efter nära trettio år beslöt sig för att utgiva en ny upplaga av De etiska tankarna i urkristendomen jämte biskrifter, skedde detta, såsom han säger, först "efter stor tvekan". Det är, skriver han, uppenbart, att arbetet "till sina detaljer i mycket vid utsträckning är antikverat". Det kan ju naturligtvis icke heller bestridas,

att detta verk, liksom alla andra teologiska verk, innehåller sådant som var betingat av det tidsläge, då det kom till, och som föråldrats med det förändrade tidsläget och genom senare forskning. Billing har emellertid fullt fog för vad han skriver i fortsättningen: "Att också dess principiella inställning skulle vara föråldrad är jag däremot på intet sätt hågad att medgiva." Denna principiella inställning, den religiösa syn, som här möter, koncentrerad kring tanken på gudsuppenbarelsen såsom drama och kontinuitet, utgör icke blott en mäktig, en gång gjord insats, bildar icke blott ett teologiskt gränsmärke — den är alltjämt lika levande och äger alltjämt samma aktualitet som under sin tillblivelses tid. Hur befruktande denna religiösa syn i själva verket var och är, blir måhända allra tydligast uppenbart, om vi nu övergå till att giva akt på, huru Billing från sin teologiska utgångspunkt belyser tvenne centrala kristna trosfrågor, frågorna om försoningen och om kyrkan.

4. Försoningen såsom gudomlig utkorelsegärning.

När Billing inställer försoningen under den dramatiska uppenbarelsetolkningens aspekt, ter den sig för honom i första hand såsom en gudomlig "utkorelsegärning", och då icke blott såsom en utkorelsegärning vid sidan av många andra, utan såsom mittpunkten i hela den universella utkorelsehistorien. "Mittpunkten i hela denna universella utkorelsehistoria är Jesu gärning, mittpunkten i denna är hans död och hans uppståndelse" (Försoningen, sid. 114).

Hur fruktbärande den här anlagda synpunkten var visar sig allaredan i den kritik, som Billing från sin utgångspunkt riktar mot i samtiden förefintliga frågeställningar. När man förvånat sig över att den apostoliska förkunnel-

sen redan från första början låter allt kretsa kring Jesu död och uppståndelse, är detta — säger Billing — ett intyg om hur hårt man suttit fast i "helleniska, intellektualistiska tankevanor" och hur man avlägsnat sig från den bibliska aktivismen, från det kring gärningen koncentrerade betraktelsesättet. Samma orsak föreligger även, när man trott sig böra konstatera en motsättning mellan "Jesu lära" och den apostoliska förkunnelsen om Kristus — också för Jesus själv ligger i grund och botten tonvikten på gärningen, som skall utföras. Den dramatiska aspekten fördöljes, så länge man rör sig med intellektualistiska frågeställningar och låter frågan om "läran" vara avgörande, men den gör sig omedelbart gällande, så snart samvetets frågor bli levande och väsentliga. Allt samlar sig då kring kampen mellan goda och onda viljemakter och kring frågan om segern i detta tillvarons djupaste drama (a. a., sid. 110).

Billing har, såsom han själv vid flera tillfällen framhåller, icke velat giva någon genomförd försoningslära. Han har betraktat sitt verk såsom en skiss, närmast kanske blott såsom ett perspektiv. Den som från en vandring genom försoningslärans tidigare historia nalkas denna skiss kan emellertid icke gärna undgå att tillmäta den en vittgående, i viss mån banbrytande betydelse. Härvid kommer naturligtvis först och främst i betraktande det huvudperspektiv, som Billing anlägger: försoningen såsom en gudomlig utkorelsegärning. Därjämte förtjäna särskilt två punkter att observeras: 1) den utomordentligt starka tonvikt, som lägges på uppståndelsen och dess betydelse för försoningsgärningen; 2) huru döden tolkas mot bakgrunden av nådens och rättfärdighetens dialektiska drama och huru härvid den gudomliga kärlekens rätta innebörd varder uppenbar. Det behöver knappast framhållas, att de här givna tolkningarna av uppståndelsen och döden utgå ifrån

samt äro bestämda av det huvudperspektiv, som Billing anlägger.

Tanken på försoningen såsom en *gudsgärning* har knappast utgjort något ledmotiv för den teologiska traditionen alltifrån medeltiden. Denna tanke har väl i allmänhet icke helt eliminerats — den var ju alltför markerad i 2 Kor. 5 för att kunna alldeles försvinna. Hos Billing är emellertid denna synpunkt konstitutiv, såväl beträffande försoningen i dess helhet som beträffande enskilda sidor. Gud har genom denna sin utkorelsegärning givit sitt förhållande till människorna en ny gestaltning (a. a., sid. 24). Han har uppväckt Kristus, för att han skulle i alla tider bära till människorna rättfärdiggörelsens budskap (a. a., sid. 26). I Jesu död är det Guds kärlek som segrar (a. a., sid. 88). Från denna utgångspunkt ställer sig Billing kritiskt analyserande såväl till den traditionella försoningsteorien som till senare tiders försök att ersätta denna med psykologiserande betraktelser av de verkningar, vilka utgå från Jesu själsliv. Detta betyder emellertid icke, att han utan vidare skulle avvisa synpunkter som gjort sig gällande på dessa båda håll. Karakteristiskt heter det härom: "Vi säga ej, att de andra svar man givit på denna fråga — om 'tillräknandet' av Jesu rättfärdighet, om det organiska sambandet mellan människorna och Kristus, den nya mänsklighetens huvud o. s. v. — äro falska, vi säga blott att de *bliva* falska, om de sätta sig i stället för den grundläggande tankegång, som historien själv uppdrager för oss: de få ej göra anspråk på mera än att från olika synpunkter markera något visst moment i dess i all sin enkelhet dock outtömligt rika sammanhang, och de måste ständigt vara beredda att legitimera sig genom att visa upp att de äro hämtade fram ur detta" (a. a., sid. 25, jmfr härtill sid. 45 f. samt 52). Det är alltså för Billing icke fråga om

att hävda en bestämd försoningsteori i motsättning mot andra teorier — vad han vill är i stället att anlägga ett bestämt perspektiv, under vilket alla legitima synpunkter, men också endast dessa, skola kunna inställas. Så framträder utkorelsegärningens tanke på en gång såsom direktiv och korrektiv. Billing finner med tillfredsställelse hur den också kan öppna blicken för sammanhang, som eljest varit dolda: synpunkter, som eljest skulle fallit i sär och stått där rivaliserande med varandra, bli organiskt förbundna med varandra, så snart de inordnas under gudsgärningens perspektiv. Så ställer det sig t. ex. med "förhållandet mellan de två momenten: det forensiska, rättfärdiggörelsen, och det mystiska, livsgemenskapen med Kristus". Så länge som man inskränker sig till att skriva psykologi, falla de i sär. Men "så snart som man håller fast, att det här blott gäller två sidor i ett och samma den levande Gudens handlande, i hans historia med den enskilda människan, blir allt klart" (a. a., sid. 29).

För den traditionella försoningsteorien, sådan denna utgestaltats inom den äldre protestantiska teologien, intar tanken på *uppståndelsen* endast en sekundär plats. Givetvis trädde likaledes uppståndelsekomplexet tillbaka överallt där man inom en senare teologi sökte giva en psykologiserande tolkning av försoningens innebörd. Hos Billing får uppståndelsen däremot den allra starkaste betoning. Den kan, heter det, icke få degraderas till att endast bli en bekräftelse av dödens verk (a. a., sid. 25). Den måste nämnas, "ej blott vid försoningsdödens sida, utan i allra främsta rummet" (a. a., sid. 116). Orsaken härtill är att Kristi frälsnings- och försoningsgärning dessförutan skulle vara endast ett stycke förgången historia. Uppståndelsen betyder, att han själv alltjämt fortsätter denna sin gärning — det är så den kan komma oss till godo. Utan uppståndelsen

existerar över huvud taget icke hela den historia, av vilken tron lever — också den historia, som kulminerar i Kristi död, blir då ingenting annat än ett stycke förgången religionshistoria. "Uppståndelsen betyder för oss — historien, hela utkorelsehistorien, eller enklare uttryckt: den betyder för oss såsom för de första kristna den levande, oss alltjämt med sin välsignelse (Apg. 3:26) nära Kristus — och utan den levande Kristus ingen levande Gud, som vi skulle kunna träda nära" (a. a., sid. 117).

Sålunda är det uppståndelsen som allra först drar blickarna till sig. Den är själv "ett integrerande led" i försoningsgärningen. Den "får därför ej blott medelbart 'frälsningsbetydelse', utan har detta *omedelbarare än något annat*" (a. a., sid. 21). Men uppståndelsen måste, såsom Billing åter och åter inskärper, ses i omedelbart sammanhang med döden: "döden är närmast det nödvändiga genomgångsledet fram till uppståndelsen, men dock ej blott *ett* av momenten på vägen dit, utan det allt avgörande" (a. a., sid. 58). Det allt avgörande momentet blir döden, allaredan därför att i en gärning allt kommer an på slutet: "medan en oavslutad lära eller uppenbarelse dock kan hava sitt värde, betyder en oavslutad gärning ett nederlag. Där hänger allt på att man kan säga: det är fullkomnat." Det som nu gör, att gärningen här i döden blivit fullkomnad, är att "kärleken och rättfärdigheten här tillsammans vinna seger" (a. a., sid. 119).

Kring detta tema — kärlekens och rättfärdighetens seger — kretsar Billings tolkning av *Jesu död*. Såsom bakgrund skildrar han den säregna dialektik, som präglar uppenbarelsehistorien i Israel alltifrån profeterna till Fjärde Esra. Den stora risken låg däri att man kunde vilja nöja sig med en kompromisslösning, som avtrubbar rättfärdighetens krav och därför ersätter "nåden" med den "billig-

het", vilken i själva verket är nådens falske dubbelgångare. I detta sammanhang inställer Billing Jesus. Han framhåller, hurusom rättfärdighetens krav hos honom framträder i dess yttersta skärpa: "*när* Jesus talar om synden, talar han, noga besett, strängare därom än någon annan" (a. a., sid. 81). Men samtidigt framträder hos honom "den oförtjänta nådens tanke" såsom "den översta" (a. a., sid. 74). Billing gör från denna utgångspunkt ett djärvt försök till psykologisk analys av de omständigheter, som ledde Jesu väg fram till döden. Huvudtanken är denna: den avgörande frågan var, om verkligen någonting annat kunde vara att göra än att låta domen komma. När Jesus går dödens väg, betyder detta, att han oryggligt håller fast vid nådestanken såsom det översta, vid frälsningsgärningen, men att han samtidigt gör detta utan att på minsta sätt svika rättfärdighetens krav. Vägen kunde då icke bliva någon annan än det ställföreträdande lidandets väg. Han går i döden "för att ej tvingas att döma utan alltjämt få gå till alla dessa trevande, famlande, i sig själva förlorade människobarn med sitt gamla evangelium nu och till dagarnas ände" (a. a., sid. 86). "Så segrar i Jesu död ej blott Guds alla rättfärdighetens regler genombrytande kärlek utan ock den rättfärdighet, som orubbligt håller sin motsats mot orättfärdigheten vid makt" (a. a., sid. 88).

Det kan vara skäl att inställa det nu senast berörda tankekomplexet i idéhistorisk belysning. Jag bortser därvid från detaljerna i den Billingska analysen av Jesu tankar inför döden — en psykologisk studie, som väl är "Försoningens" på en gång djärvaste och, exegetiskt sett, mest osäkra parti. Hålla vi oss till vad som i övrigt anförts om dialektiken mellan nåd och rättfärdighet samt om kärlekens och rättfärdighetens seger i Jesu död, så är det tydligt, att den kristna gudsbild, som här avtecknar sig, står

inställd i ett dubbelt motsatsförhållande. En bestämd motsättning föreligger för det första till den äldre traditionalistiska teologi, vilken betraktade Guds kärlek och rättfärdighet såsom tvenne varandra motsatta principer samt fattade den satisfaktoriska försoningsgärningen såsom den ersättning rättfärdigheten krävde för att giva kärleken handlingsfrihet — det är uppenbart, att rättfärdigheten därvid i grunden gjordes till någonting kärleken överordnat. Billing reagerar från sin "utkorelsehistoriska" utgångspunkt känsligt mot alla dylika försök att rationalisera försoningsläran och att upphäva försoningens "nådesunder" (jmfr härtill t. ex. sid. 43 ff.). Den motsättning, som här föreligger, kommer synnerligen klart till synes däri, att kärleken och rättfärdigheten för Billing icke utan vidare stå såsom sidoordnade och helt jämställda med varandra. Upprepade gånger understryker Billing, att nådestanken är "den översta". Hela boken mynnar f. ö. ut i det mest eftertryckliga framhållande av att Gud är kärleken och att detta icke kan tänkas realistiskt och konkret nog: "Gud *är* kärleken, kärleken — den heliga kärleken behöva *vi* kanske tillägga — *är* Gud" (a. a., sid. 133). Men å andra sidan står Billing också i en mycket påtaglig motsättning till den samtida "liberalismens" gudsbild. Hela det starka betonandet av dialektiken mellan nåd och rättfärdighet vittnar härom. Den "enkla läran om Guds faderskärlek", sådan denna förkunnades inom mycken samtida teologi, har Billing betraktat såsom liggande på "billighetens" linje, innebärande en förflackning av den gudomliga kärlekens radikala motsättning till det onda. Billing såg klart, var denna teologis svaghet låg. Med yttersta energi ville han själv framhålla Guds obetingade, ofrånkomliga, dömande motsättning till det onda. Men han föll för den skull icke tillbaka till att oförmedlat ställa kärlek

och rättfärdighet, nåd och lag såsom med varandra jämställda motståndare — vilket i grunden alltid innebär att "rättfärdigheten" och lagen erhålla primatet. För Billing var det ytterst fråga om kärlekens renhet och djup. Det är denna den gudomliga kärlekens renhet och djup han framför allt vill framställa i sin bok om försoningen såsom den gudomliga kärlekens "utkorelsegärning".

5. *Den religiöst motiverade folkkyrkotanken.*

När Einar Billing i det föregående tilldelats ärenamnet "teologisk kyrkofader", har detta icke minst sin grund däri, att hans teologi i högsta grad var orienterad kring kyrkofrågan samt att det därvid förunnades honom att bära fram en levande och rik kyrkosyn. Billing skrev om kyrkan i en tid som från svensk synpunkt sett i viss mån bar kyrkoförnyelsens signatur. Olika krafter medverkade till denna kyrkoförnyelse. Olika synpunkter trängde sig fram och förbundos med varandra i spänningsfylld samverkan. Billing var emellertid den som här gjorde den ojämförligt största teologiska insatsen. Han utformade en kyrkosyn, som var fast förankrad i det mest centralt religiösa och som från denna orienteringspunkt öppnade de vidaste perspektiv. Den teologiska gärning han så utförde ägde en betydelse, som gick vida utöver det tidshistoriska läget.

Billings kyrkosyn står — liksom fallet var med hans framställning av försoningen — i omedelbart samband med hans principiella uppfattning av gudsuppenbarelsen såsom drama och kontinuitet. Med viss rätt skulle det kunna sägas, att därvid tonvikten i fråga om försoningen ligger på dramat och i fråga om kyrkan på kontinuiteten. Försoningen framträder såsom det avgörande momentet i

gudsuppenbarelsens drama — kyrkan står såsom det levande vittnesbördet om den uppenbarelsehistoria, vilken fortgår alltjämt intill dagarnas ände. Billing brukade gärna formeln "den religiöst motiverade folkkyrkan" såsom lösensord. Denna formel gav uttryck åt vad som alldeles särskilt låg honom om hjärtat. Hans "kyrkotankar" äro inga abstrakta och verklighetsfrämmande spekulationer, han knyter dem omedelbart till den föreliggande, konkreta verkligheten. Men samtidigt är han intensivt inriktad på att klarlägga vad som är konstitutivt för kyrkan. Han skriver om "folkkyrkan" — men det skall vara "den religiöst motiverade" folkkyrkan. Ingen annan motivering duger än den som sökt sig väg ända fram till den religiösa faktor, som skapar kyrkan och som gör henne till kyrka. Denna faktor är "nåden", Guds nåd, "den förekommande nåden". Den syn, som Billing ser med visionär klarhet — ordet *kyrkosyn* är här verkligen i allra högsta grad på sin plats — är bilden av huru denna "förekommande" nåd, efter genombrottet i och med försoningen, går ut på vandring och genom ständigt nya budbärare bär fram det gudomliga budskapet till ständigt nya släkten. När den svenska "folkkyrkan" inställes under denna aspekt, framträder dess egentliga innebörd och mening däri, att den — såsom Billing med ett tillspetsat uttryck älskade att säga — är "syndernas förlåtelse till Sveriges folk". Om någon skulle betvivla vad som ovan sades om nådestankens primat i Billings teologi, bör han studera Billings kyrkoteologi — denna är verkligen i eminent mening en teologia gratiae.

Under det begynnande 1900-talet dominerade alltjämt individualistiska tankegångar, såväl inom kulturlivet i allmänhet som på det religiösa och teologiska området. Uppsalateologien hade sedan länge intagit en reserverad hållning i kyrkofrågan. Söderblom skriver i det föredrag han

1909 höll vid studentmötet i Huskvarna, att varken "den religiösa livaktigheten" eller teologien varit kyrkligt inriktade. Om teologien heter det: "Troheten mot kyrkan framträder nog, men kyrkotanken har icke varit någon ledande tanke i Uppsalateologien, än mindre har den väckt hänförelse. Snarare har den känts som en börda." Icke heller från den tyska teologi, som studerades vid denna tid, kunde man hämta några impulser till en fördjupad kyrkosyn. Det måste snarast sägas, att kyrkomedvetandet var statt i upplösning.

Studerar man de uppgörelser med andra tankegångar, som förekomma i Billings skrifter om kyrkan, skall man finna, att han framför allt diskuterar med de teorier, som han betecknar såsom "föreningskyrkliga". Dessa tankegångar, som vid denna tidpunkt sträckte sitt inflytande vida utöver de "frikyrkligas" led, voro till hela sin struktur utpräglat individualistiska. Kyrkan tänktes här i första rummet såsom en sammanslutning eller förening av dem som gjort likartade kristna erfarenheter. Denna syn på saken hävdades samtidigt såsom den enda nytestamentligt berättigade, såsom den enda, vilken överensstämde med "den nytestamentliga församlingsprincipen". På "kyrkligt" håll rådde mångenstädes stor oklarhet och inre osäkerhet. Detta visade sig måhända allra tydligast, när det gällde att giva motivering för existensen av ett kyrkosamfund sådant som den svenska kyrkan. Det kunde anföras skäl av olika slag: kulturella skäl, sociala skäl, den större möjligheten till tolerans mot olika religiösa ståndpunkter o. s. v. Det påfallande var emellertid, att man icke gärna argumenterade med rent religiösa synpunkter: det uppstod under sådana förhållanden blott alltför lätt ett sken av att den föreningskyrkliga ståndpunkten, religiöst sett, skulle vara överlägsen — och därmed var i själva verket gärdet redan

uppgivet. Billing ger en träffande beskrivning av läget, när han i sitt Herdabrev (sid. 59) skriver: "Har man följt debatterna mellan 'frikyrkans' (det vill här säga detsamma, som vi nyss kallat föreningskyrkans) förkämpar och folkkyrkoformens anhängare, skall man ofta, ja, nästan genomgående hava kunnat göra den iakttagelsen, att, medan de förra argumentera direkt ut från sin religiösa åskådnings innersta centrum, de senare i första hand urgera rent religiöst sett relativt mera periferiska: kulturella och socialetiska eller, rättvisare uttryckt, religiöst-kulturella, religiöst-socialt-etiska, synpunkter."

I detta läge betydde Billings insats en avgörande vändpunkt. Insatsen bestod däri att han med oförliknelig energi och utomordentlig klarhet genomförde en "religiös motivering" av "folkkyrkan" och därvid förband sin kyrkosyn med det innersta och mest centrala i evangeliets budskap. Billing vill på intet sätt förneka eller förringa den betydelse, som kan ligga och faktiskt ligger i de mera allmänna socialetiska och kulturella synpunkterna. Men, säger han, när det gäller kyrkan, hänger dock till sist *allt* på den rent religiösa aspekten; då "kan icke hela vagnslaster av kulturella, sociala, ja, ens av socialetiska vinster uppväga förlusten av ett uns i religiös intensitet och koncentrationskraft" (Herdabrev, sid. 60). Kyrkan har sin utgångspunkt i och sitt liv från den Guds nåd, som söker människors barn. Kyrkan är till själva sin konstitution en spegelbild av denna "förekommande" nåd. Dess konstitution överensstämmer härigenom med vad som över huvud gäller i fråga om frälsningen och dess livsvillkor: "Är Guds nåd eller våra gärningar, vår helgelsesträvan, det grundläggande? Är det vi, som skola bevara Guds frid, eller Guds frid, som skall bevara oss? Med svaret på dessa frågor är i själva verket också alternativet: föreningskyrka eller

folkkyrka? redan principiellt avgjort" (Herdabrev, sid. 62).

Så ligger kyrkans existensberättigande helt och hållet i det religiösa budskap, som är henne anförtrott. Kring den religiösa gärningen såsom mittpunkt måste hela hennes verksamhet kretsa. Men detta innebär, såsom Billing omsorgsfullt utreder, ingalunda någon isolering av kyrkan från andra livsområden, från det socialetiska och kulturella livet. Det innebär blott att det som kyrkan på dessa områden kan uträtta måste ställas i relation till det som är kyrkans centrala uppgift och därifrån hämta både sina direktiv och sin styrka.

Genom denna målmedvetna och med fasthet genomförda religiösa nyorientering kom hela den i vårt land sedan decennier pågående debatten om kyrkan i ett helt nytt läge. "Folkkyrkotanken" hade uppbyggts på en solid religiös grund. Dess försvarare behövde icke längre söka efter allehanda mer eller mindre sekundära motiveringar under fruktan för att motiveringen till sist skulle slå slint på den avgörande punkten. De kunde med full tillförsikt sluta upp kring folkkyrkans baner under förvissning om att den kyrkosyn, som besjälade dem, var så djupt kristligt motiverad som överhuvudtaget var möjligt; ty djupare än till det som obestridligen är evangeliets innersta grundtanke kan ingen komma. Någon så rent religiös och på samma gång så enkel och så genomskinligt klar motivering hade icke förut givits.

Tidigare hade den föreningskyrkliga tankegången brutit sig med antingen statskyrkligt byråkratiska eller institutionalistiskt byråkratiska tankegångar. Den hade också haft att göra med kompromissande åskådningar, vilka på en gång sade ja och nej till den föreningskyrkliga typen och vilka därför icke rätt visste var de hörde hemma. Den

kompromissande ståndpunkten led av inre svaghet. De båda andra, mer eller mindre byråkratiskt färgade åskådningarna uppträdde med myndighet och kunde, utvärtes sett, synas starka. Men deras styrka var mera skenbar än verklig. Den var mera tagen än given, den kom mera utifrån än inifrån. Det är helt naturligt, att de byråkratiskt orienterade kyrkotankarna måste föra till hårda motsättningar och leda in i strider, som äventyrade religiösa värden. Annorlunda förhöll det sig med den kyrkosyn, som Billing företrädde. Ingen kunde tala mera hänfört än han om folkkyrkans innebörd och mening. Ingen kunde med större förvissning hävda, att folkkyrkan, rent principiellt sett, representerade den ideala utgestaltningen av den kristna kyrkotanken. Distinktionen mellan de folkkyrkliga och föreningskyrkliga tankegångarna gick nu vida djupare än tillförne: artskillnaden låg på det religiösa planet.

Men om någon av denna anledning skulle föreställa sig, att resultatet av den Billingska inställningen skulle bli skärpta motsättningar och ett hårt utdömande av de åskådningar, vilka, såsom den föreningskyrkliga, skilde sig från folkkyrkotanken, så tar han grundligen miste. Ingenting kunde ligga Billing mera fjärran. Det låg honom fjärran, just därför att det för honom avgörande var själva det religiösa perspektivet. Just därför att kyrkotanken fattats så djupt som här var fallet, kunde Billing utan svårighet bevara den ekumeniska inriktningen — och detta utan att behöva dagtinga med de egna principerna. Det för honom viktiga var icke att nedkämpa andra tankegångar, utan att för sig och andra hävda folkkyrkans obestridliga kristliga rättmätighet samt därmed också rätten att med glädje och tacksamhet stå i denna folkkyrkas tjänst. Det mötte honom sålunda inga svårigheter att från sin utgångspunkt giva sitt erkännande åt de relativa värden, som voro förbundna också

med annorlunda orienterade tankegångar och kyrkoideal. Därtill kom ännu en sak: även om folkkyrkan representerade den ideala utgestaltningen av den kristna kyrkotanken, så var det därför icke sagt, att verkligheten utan vidare motsvarade detta ideal. Visserligen föreligger ju alltid frestelsen att idealisera verkligheten — och det kan väl icke förnekas, att en dylik idealisering understundom förekommit. Men i grund och botten måste insikten om den oändligt höga uppgift, som här tillerkänts folkkyrkan, så som intet annat öppna blicken för de brister som vidlåda förverkligandet av folkkyrkans ideal. Alla romantiserande skönmålningar av den faktiska verkligheten måste — där sådana förekomma — stämplas såsom ett avsteg från "den religiöst motiverade folkkyrkan". Och alldeles särskilt måste själva grundsynen stå på vakt mot allt vad kyrklig förmätenhet heter.

Såsom av ovanstående framgår var Billings inställning till kyrkofrågan icke principiellt statskyrklig. Den var principiellt folkkyrklig, men icke principiellt statskyrklig. Problemet kyrka och stat var ett tema, till vilket Billing ofta återkom — det hade, såsom historisk undersökning av Luthers ståndpunkt, varit föremål redan för hans första teologiska avhandling, och ämnet ägde uppenbarligen för honom alltid något av den första kärlekens lockelse. Folkkyrkotanken, hävdandet av kyrkans universella, folkomspännande karaktär, stod för Billing orubbligen fast såsom ett konstitutivt drag, däremot betraktar han statskyrkoformen såsom ett "adiaforon": "För mig ställer sig saken så, att medan statskyrkoformen är ett rent 'adiaforon', där vår kyrka under olika tider kan, utan att på något sätt ändra principer, gå olika, ja, motsatta vägar, allt efter som förbindelsen med staten främjar eller hämmar den i dess uppgift att förkunna evangelium — är folkkyrkoidealet

så litet något adiaforon, att ett frivilligt uppgivande av folkkyrkoformen skulle innebära ett svek mot vår kyrkas högsta grundprinciper. Den följer mig såsom en nödvändig och omedelbar konsekvens ur själva den innersta kärnpunkten i dess uppfattning av 'evangelium', ur dess bekännelse om rättfärdiggörelsen genom tron: varför ock valet av en annan organisationsform skulle komma att stå hindrande i vägen för ett rätt fattande av rikedomen i detta evangelium" (Herdabrev, sid. 58 f.).

Denna principiella syn på förhållandet mellan folkkyrka och stat präglar såväl de utredningar härom, vilka förekomma i Billings skrifter, som hans "kyrkopolitiska" verksamhet. Förbindelsen med staten har sitt stora värde, först och främst därför att den ger kyrkan ökade tillfällen att med evangelium betjäna folket i dess helhet. Sammalunda kan kyrkan, när det gäller bevarandet av denna förbindelse, icke åberopa något annat bärkraftigt skäl än det som ligger i "ett troget och osjälviskt tjänande" — Billing har ingen tilltro till effektiviteten av skydd genom yttre garantier. Därest förbindelsen med staten skulle komma att lossas, måste kyrkan — i överensstämmelse med vad som ovan sagts — göra sitt yttersta för att bevara sin folkkyrkokaraktär. Nu ligger det emellertid, säger Billing, icke i kyrkans intresse att lossa på bandet, försåvitt som hon icke av yttre tvång eller av inre religiösa skäl tvingas därtill. Förbindelsen med staten får under inga förhållanden köpas "på bekostnad av kyrkans religiösa självständighet och koncentrationskraft". Det låg för Billing en fundamental vikt på att denna grundsats upprätthölls ograverad — den blev med åren snarast allt starkare betonad. Det vore, säger Billing, knappast tillräckligt klargörande att med den lundensiska traditionen från 1800-talet hävda, att kyrkan icke bör företaga någon aktion, förrän det blir omöjligt

för henne att förkunna evangelium och att rätt utdela sakramenten. Billing skriver: "Nu är det väl emellertid så, att detta aldrig helt kan omöjliggöras för henne, och redan därför synes det mig, att det är exaktare att säga, att är det någonting, som hämmar eller fördunklar, på något sätt, hennes (kyrkans) karaktär av religiöst samfund, så måste man med all makt försöka få detta rättat, men icke gå ett steg längre. Först om det visar sig omöjligt att här få någon rättelse, upprullas frågan om vad man med ett dunkelt uttryck kallar skilsmässa mellan stat och kyrka — ty full skilsmässa kan det aldrig någonsin bli" (Den svenska folkkyrkan, sid. 134). Dessa ord äro hämtade från det anförande Billing 1929 höll i kyrkomötet till förmån för den bekanta motionen om fritt utträde ur svenska kyrkan, en motion som i Billing hade sin främste tillskyndare. Det som här drev honom fram var månheten om att kyrkans rent religiösa karaktär skulle eftertryckligt markeras genom rätten till fritt utträde. På samma gång markerar han sin folkkyrkliga inställning bl. a. genom kravet på att intet annat skulle fordras för inträde än att "vederbörande verkligen vill av kyrkan såsom religiöst samfund låta sig betjänas".

Billings kyrkokonception var en storstilad skapelse, karakteriserad av religiös koncentration, av vida perspektiv och inre slutenhet. Det skulle nu vara på sin plats att närmare undersöka denna kyrkotankes förbindelser åt olika håll. Endast några antydningar härom kunna givas i detta sammanhang.

Den förbindelselinje, som närmast anmäler sig till beaktande, går till Einar Billings fader, Gottfrid Billing, och via honom till den äldre lundensiska kyrkoteorien från 1800-talet. Otvivelaktigt finnes det här ett inre sammanhang, som i främsta rummet kommer till uttryck därigenom att den nämnda kyrkoteorien med stor energi hänvisade till det objektiva momentet, den gudomliga nåden, såsom kyrkans grundläggande och skapande faktor. På samma gång är det dock tydligt, att Einar Billings kyrkoteori ägde en helt annan struktur än den gamla lundensiska: den rent religiösa synpunkten var här icke klart och konsekvent genomförd utan korsades av rättsliga tankegångar, som förlänade konceptionen ett juridiskt-byråkratiskt drag, vilket var Einar Billing helt främmande.

Det viktigaste i den här omtalade förbindelselinjen var emellertid otvivelaktigt dess hänvisning till Luther. Åt Lutherstudier ägnade Einar Billing sin första teologiska avhandling. Det är svårt att överskatta Lutherstudiets betydelse icke bara för Billings kyrkosyn, utan också för hela hans teologi. Hans Lutherstudier, som f. ö. gåvo impulsen till en livlig och intensiv Lutherforskning inom den svenska teologien, inneburo i själva verket en nyorientering i fråga om analysen av Luthers teologi. Under det att den tidigare Lutherforskningen i allmänhet sett Luther antingen genom den gamla ortodoxiens eller genom 1800-talsliberalismens glasögon, gick Billing raka vägen till Luthers religiösa grundåskådning och frilade denna från omtolkningar i den ena eller andra riktningen, frilade den också från den kantianiserande tolkning, som ännu på 1900-talet kunde göra sig så starkt gällande inom den tyska teologien. Ingenting kan vara mera karakteristiskt för Billings kyrkokonception än att den är utformad i anslutning till och i överensstämmelse med Luthers reformatoriska grundåskådning. Det kan vara skäl att understryka de sistnämnda orden: Luthers reformatoriska grundåskådning. Ty det är för Billing onekligen mindre fråga om en omedelbar anknytning till Luthers direkta uttalanden i kyrkofrågan än därom att kyrkouppfattningen skall härledas från den religiösa grund-

synen, sådan denna kommer till uttryck i budskapet om "rättfärdiggörelsen genom tron". Det väsentliga för Billing är att kyrkosynen bestämmes och präglas av det kristna frälsningsbudskapet.

Ännu tydligare framträder denna Billings inställning, när det gäller förhållandet till Nya Testamentet. Det är i viss mån påfallande, att Billing, som eljest är en så intensiv förkämpe för systematikens exegetiska förankring och som så oförfärat ger sig i kast också med de svåraste exegetiska spörsmål, i frapperande ringa grad sökt anknytning till Nya Testamentets direkta uttalanden om kyrkan — detta trots det att vägen fram till Nya Testamentets kyrkokonception kan sägas ha legat öppen för honom genom hans aktiva uppenbarelsetolkning, genom det starka betonandet av "budskapet" och av sändebudssynpunkten. Det som här hindrade honom att fullfölja sin egen linje var uppenbarligen det individualistiska inslaget i hans Jesustolkning, hans teori om att samfundssynpunkten för Jesus själv skulle trängts undan av inriktningen på de enskilda människorna och därmed blivit någonting mera sekundärt. Det måste emellertid beaktas, att Billing i detta stycke icke gärna kunde få någon hjälp från den samtida exegetiska forskningen — denna var alltför fången i individualistiska tvångsföreställningar för att kunna äga någon djupare inblick i vad Nya Testamentet faktiskt har att säga om kyrkan. Det hos Billing kvardröjande individualistiska inslaget i hans nytestamentliga betraktelse är snarast ett intyg om vilka utomordentliga svårigheter en kyrklig orientering vid denna tid hade att övervinna. I sin egen kyrkokonception har Billing övervunnit dem. Må vara att det nytestamentliga stoffet icke här blivit till fullo utnyttjat av honom, må vara att ett fullständigare utnyttjande av detta skulle ha givit Billings konception ökad fasthet och rikedom — hans

kyrkosyn äger dock en oförliknelig styrka därigenom att den har sitt upphov i det som är evangeliets hjärta, därigenom att den enkelt och följdriktigt utvecklar vad som ligger inneslutet i det kristna frälsningsbudskapet. I *den* meningen är hans kyrkokonception också så djupt förankrad i Nya Testamentet som tänkas kan. Härifrån hämta hans tankegångar sin slagkraft. Och det är på samma gång denna "rent religiösa motivering", som låter Billings kyrkosyn framträda i dess nyskapande originalitet och som tillförsäkrar densamma dess givna äreplats i teologiens historia.

* *
*

Den här framlagda översikten över Billings teologi har med avsikt endast sysslat med de frågor, som dominera i hans teologiska skriftställarskap. Denna koncentration var nödvändig redan av utrymmesskäl, och den är sakligt berättigad, därför att det här givetvis gällde att framhäva de punkter, till vilka Billings teologiska insats företrädesvis är knuten. En mera utförlig framställning skulle ha anledning att upptaga en mångfald teologiska frågor utöver dem som nu berörts. Ovanstående snabbteckning kan möjligen giva en föreställning om vad som är konstitutivt för Billings teologi samt i viss mån belysa vari hans teologiska insats består. Men den kan svårligen giva något egentligt intryck av den sprudlande rikedom på synpunkter, som möter i hans skriftställarskap, av hans hart när otroliga förmåga att giva ny och oanad belysning också åt de mest välkända motiv, ja, icke minst åt dessa.

Svensk teologi kommer alltid att stå i den djupaste tacksamhetsskuld till Einar Billings teologiska gärning. Knut Westman har i en studie över "Einar Billing såsom kristen

tänkare" gjort en jämförelse mellan Billing och Viktor Rydberg. Billings arbeten framträdde, säger han, med mycket mindre anspråk än Rydbergs — men det var Billing, icke Rydberg, "som inaugurerade ett nytt tidevarv i svenskt kristet tänkande". Det kan synas vara stora ord. Men det ligger en djup sanning i dem. Närmast har ju Billing utfört sitt teologiska värv i den speciella teologiska situation, som karakteriserade 1900-talets första decennium. Han brottades med de problem, som vid denna tid fått särskild aktualitet. Det kunde synas som om hans teologiska uppgörelse vore betingad av detta decenniums säregna läge, alltså ställd under en jämförelsevis snäv tidshistorisk betingelse. Men i grund och botten var hans uppgörelse en stor-uppgörelse med tvenne teologiska tidevarv. Billing antyder, såsom vi sett, att hans teologi står inställd i ett dubbelt motsatsförhållande. Den ena parten kallar han "reproducerande teologi" — den andra benämnes, betecknande nog, med olika namn. Det erbjuder ingen svårighet att identifiera dessa parter. De representera var sin huvudtyp i den evangeliska teologiens historia: den ena den doktrinärt orienterade traditionalismen, den andra den — i själva verket likaledes doktrinära — humanitetsreligion (sit venia verbo), som närmast leder sitt upphov från upplysningstiden och som sedan framträtt i olika schatteringar 1800-talet igenom. Billing frigjorde sig från båda. Det som frigjorde honom var hans levande och djupa syn på gudsuppenbarelsens drama. Därmed utförde han ett religiöst, ett kristet frigörelsearbete av mycket stora mått och övervann sekelgamla motsättningar mellan tvenne teologiska skeden. Det ligger därför en djup sanning i orden om att han "inaugurerat ett nytt tidevarv i svenskt kristet tänkande". Hans teologi är levande och frisk såsom det källvatten, vilket bryter sig fram ur den hårda klippan.

Under Einar Billings kateder

AV OLLE NYSTEDT

Man har velat i boken om Einar Billing få ett bidrag även från någon som bara var en vanlig student bland alla andra under Billings kateder. Det är alltså ej fråga om en sakkunnig artikel om hans läraregärning, utan endast något om hur den tedde sig för, som sagt, en vanlig student.

Det var inte omedelbart fängslande att gå på Billings föreläsningar. Detta är väl f. ö. tämligen sällan fallet med universitetsföreläsningar. Billing tänkte sanningen att säga inte mycket på sina åhörare. Snarare hade man det intrycket, att han glömt deras existens. En högtidlig men frimodig yngling avbröt en gång Billing mitt under en föreläsning med orden: "Ursäkta, herr professor, men jag uppfattade inte riktigt herr professorns senaste yttrande." Jag glömmer aldrig Billings omätligt häpna min, när han märkte att det fanns folk i lokalen. Han kunde långa stunder stå och vända ryggen åt auditoriet och slå i svarta tavlan med fingertopparna, medan han kommenterade något ord han med berömd oläslighet skrivit där. Oftast vände han sin otroligt förnämliga profil till vår betraktelse, oss till uppbyggelse och glädje, medan han med sina ögons fjärrlinser skådade ut genom fönstret och vinkade med högra handen på ett synnerligen karakteristiskt men ingalunda oefterhärmligt vis. Tvärtom sportade vi nog lite var med att härma honom